

שיעור ד: חידושים בתוספות בעניין קדושת א"י

דף ב ע"א

תוכן:

- א. דרושה הפלה לנחלה קודם הכיבוש על מנת שיקרא כיבוש רבים
- ב. קדושה שנייה חלה רק על מקומות שהתקדשו בקדושה ראשונה
- ג. דין ישיבה במקום שלא כבשו עולי בבל - דין קדושה לסוגיה ודין חיבה וסיבתו
- ד. מה השתנה כבוש יחיד מכיבוש רבים שאינו מצריך קדושה שנייה ויסוד ההבדל בין קדושה ראשונה שבטלה לקדושה שנייה שלא בטלה
- ה. שני מיני איסור יציאה לחו"ל ונפק"מ ביניהם ביציאה עראית

מקורות לשיעור:

תוספות ד"ה "ואשקלון"
מהרש"א על סוף דבריהם "ואר"י"
רש"י ליהושע פרק יג פסוק ו
הרמב"ם בהלכות תרומות פרק א הלכה ב
הרמב"ן בהשמטות "וכן בעכו"
הריטב"א על המשנה בעניין עכו
רדב"ז על הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק ד הלכה ו
הערת מרן הגרצ"י קוק זצ"ל לתוספות "ואשקלון" (בסוף גמרא 'הלכה ברורה')
תפארת שמואל "בא"ד חוצה לארץ"
הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פרק ו הלכה טז ובכס"מ
מרן הרב זצ"ל ב"משפט כהן" סימן צו ס"ק ב

לימוד דברי תוספות ד"ה "ואשקלון" מעלה חידושים ודיוקים שונים הנוגעים לענייני קדושת ארץ-ישראל, ראיתי לנכון לקבוע לזה שיעור בפנ"ע ולהפרידו מהשיעור הקודם שבו עסקנו רק במה שנוגע לעניין גבולות 'ארץ-ישראל' הנוגעים לתקנת המשנה.

א. תנאי בכיבוש עולי מצרים - הפלה לנחלה קודם לכן

מה הצורך בכל הפסוקים שמביאים תוספות

תוספות בתחילת דבריהם באים להוכיח שאשקלון שייכת לא"י ולשם כך מביאים תוספות שלווה פסוקים:

הפסוק הראשון: "זאת הארץ הנשאת וגו' האשדודי והאשקלוני" - פסוק זה מוכיח שאשקלון היא מגבולות ההבטחה.

הפסוק השלישי: "וילכוד יהודה את עזה ואת אשקלון" - פסוק זה מלמד שעולי מצרים כבשו אותה, ועניין זה נחוץ לדעת, שהרי אם לא כבשוה, אף שהיא בגבולות ההבטחה אינה קדושה.

אולם **הפסוק השני:** "הפילה לישראל לנחלה כאשר צויתך" - יש לשאול, לשם מה נצרך הוא ומה חסר בלעדיו?

הצורך בהפלה בנחלה

רש"י שם ביהושע פרק יג פסוק ו מפרש: "הפילה לישראל בנחלה - וכבוש לאחר זמן כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו".

נראה ברש"י שהיה צורך בהפלה לנחלה קודם שיכבוש כל שבט את חלקו, ואלמלא היה החלק נופל בנחלה לאותו השבט הייתה משמעות אחרת לכיבוש אותו החלק. מדוע?

כתב הרמב"ם בהלכות תרומות פרק א הלכה ב: "ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא הארצות שכובש אותן מלך ישראל או שופט או נביא מדעת רוב ישראל. וזה הוא הנקרא כיבוש רבים. אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא ארץ ישראל כדי שינהגו בו כל המצוות, ומפני זה

חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים ואע"פ שלא נכבשה כדי שלא תהיה **כיבוש יחיד** כשיעלה כל שבט ושבט וכבוש חלקו".

לפי דברי הרמב"ם, שנראה שאף רמוזים ברש"י, הרי שרק לאחר ההפלה בנחלה לכל שבט, יש משמעות של 'כיבוש רבים' לכיבוש כל שבט לבדו את נחלתו. בשבע השנים הראשונות כבשו כל ישראל יחד את לב א"י ורק אח"כ הפילו גורל ועי"ז כל שבט הולך וכבוש חלקו מכוח כלל ישראל.

להנ"ל מובן מאד מדוע ראו תוספות צורך להוסיף את הפסוק השני, דלולא הוא המלמד על ההפלה בנחלה, לא הייתה משמעות לפסוק השלישי המלמד שכבשו אותה כי הייתה נחשבת לכיבוש יחיד.

ועיין מה שנוסיף בע"ה בעניין זה, בסוגיית "כיבוש יחיד", בחלק השני של 'שערי-עיון', אם יזכנו ד'.

ב. קדושה שנייה חייבת שתקדם לה קדושה ראשונה

תוספות מביאים שני מקורות לכך שרקם וחגר הרי הם מארץ-ישראל: הראשון מיהושע "ויקדשו את קדש בהר נפתלי" המלמד שכבשו עולי מצרים (וכבר הרש"ש תמה עליהם ששם ביהושע מנוקד קדש בסגול וזה אחר מקדש בקמץ) והמקור השני, מהספרי, שמלמד שכבשו אותם עולי בבל.

יל"ע מדוע היה צריך להוכיח שכבשו אותם עולי מצרים ולא די לומר שכבשו אותם עולי בבל, שהרי לדעת ר"ת גבולות הארץ כאן נקבעים עפ"י גבולות קדושה שנייה?

רואים לכאורה מדברי תוספות כאותו יסוד שמבואר בחידושי הגר"ח לש"ס לדף מז והוא שמקום שרק כבשו עולי בבל בחזקתם, אין די בכיבושם כדי לעשותו קדוש בקדושת א"י, אלמלא נכבש קודם לכן ע"י עולי מצרים בכיבוש, דלעולם הכיבוש הראשון צריך להיות כדין כיבוש ורק אחרי כן מועילה חזקה לעשות קדושה שנייה, לכן נראה שהוצרכו תוספות להביא שאף יהושע כבשם.

ג. ישיבת א"י במקום שלא כבשו עולי בבל

נישוק כיפי דעכו - סיבתו

תוספות הוכיחו שעכו נכבשה ע"י עולי בבל מכך שר' אבא נישק כיפי דעכו. הרמב"ן דחה ראיה זו וכתב שאף אם לא כבשו אותה ואף אם "קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא" - "אעפ"כ א"י בחיבתה היא עומדת ובקדושתה לעניין ישיבתה ודירתה".

הריטב"א הטעים קצת יותר ואמר "דאפשר דלא כבשוה ואעפ"י שבטלה קדושתה חיבת הארץ לא בטלה, דאלת"ה למ"ד... דקדושה שניה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, עכשיו שהארץ חרבה מי איכא למימר דאינה קדושה, דחיבתה נמי בטלה? הא ודאי אינו נראה!".

אולם אעפ"כ הריטב"א בהמשך שואל מהא דרבנן מפטרי מהדדי בעכו שהרי אסור לצאת מן הארץ לחו"ל, ואם לא כבשו עולי בבל את עכו איך יצאו לשם, דאין לצאת ממקום שהתקדש בקדושה שנייה למקום שרק התקדש בקדושה ראשונה.

רואים בריטב"א שלמד שאע"פ שיש עדיין חיבת הארץ למקום שלא נכבש ע"י עולי בבל ולכן ר' אבא נישקה, מ"מ אסור לצאת לשם מא"י, א"כ מדויק בו:

1. שמקום שלא נכבש ע"י עולי בבל אינו קדוש, אף שהוא חביב.
2. החביבות נובעת בגלל העבר - שאז היה קדוש.
3. האיסור לצאת מא"י לחו"ל נובע מקדושת הארץ שבמקום היציאה וכנראה למד שטעם איסור היציאה מא"י הוא כרשב"ם לב"ב דף צא, בגלל שמפקיע עצמו מהמצוות התלויות בארץ.

לעניין מה בטלה קדושה ראשונה

אולם הרמב"ן הנ"ל לא המשיך והקשה כריטב"א מהא דמיפטרי רבנן, מדוע?
אפ"ל בפשטות שלמד שטעם איסור היציאה מא"י הוא מחמת חיבתה ולכן אין איסור לצאת מקדושה שנייה לראשונה.

אולם נראה יותר מכך, דאם נתבונן ברמב"ן הרי שהוסיף מילה אחת שלא כתב הריטב"א והיא: "א"י בחיבתה היא עומדת **ובקדושתה** לעניין ישיבתה ודירתה". תיבת "קדושתה" איננה מופיעה בריטב"א שכתב רק "חיבת הארץ לא בטלה", מדויק בריטב"א שמקדושתה לא נשאר כלום. כך אף נראה ממנו מפורש בהמשך דבריו "אבל עכשיו בעונותינו **שאינה קדושה כלל**" ומכל הקשר המשך דבריו עיי"ש.

דברי הרמב"ן הם על דרך הרדב"ז ברמב"ם שהבאנו בשיעור הקודם, שלא להכל בטלה הקדושה, והנה עיין בהערות מרן ראש הישיבה הגרצ"י הכהן קוק זצ"ל שכתב על דברי תוספות: "לולא דברי קודשו הוה אמינא דהתם אינו עניין לכיבוש עולי בבל לגבי קדושת הארץ למצוותיה, דרבי אבא הוה מנשק כפי, והסלעים אינם מגדלים פירות בעצמם ואין בהם חלות מצוות הארץ בפרטיותן ששייכות לכיבוש עולי בבל, אלא שהוא משום חבת קדשה הכללית העצמית של הארץ וכהא דברי הריטב"א כאן...". עיי"ש בהמשך דבריו הנעימים בעניין ה"עפר" הנוגע לעניין, אולם נראה ביחס למה שהביא את הריטב"א שלכאורה דווקא מהריטב"א לא נראה שזה מחמת הקדושה אלא בדברי הרמב"ן, ונראה שמרן הבין בריטב"א שחיבתה היום נובעת מחמת הקדושה העצמית הקיימת בה אף היום ולא מחמת קדושה ראשונה שהייתה, ואילו לרמב"ן החיבה מחמת הקדושה בפועל שנותרה לכמה דברים וממילא פחות מתאים הדבר לכל מהלך דברי מרן שם בעניין ה"כיפי" והעפר.

א"כ, לסיכום:

תוספות סוברים שיש חביבות דווקא אם כעת יש קדושה בפועל, הרמב"ן מסכים לזה אלא שסובר שעדיין קיימת קדושה בפועל לכמה דברים מחמת הקדושה הראשונה, ואילו לריטב"א החביבות איננה נובעת מחמת הקדושה שבפועל שאיננה היום, אלא או מחמת הקדושה שהייתה או מחמת קדושתה העצמית.

ד. כיבוש יחיד - דורש קדושה שנייה לאחריו?

תוספות שואלים על ר"ת: היכי דייק בדף ח שמוכר עבדו לסוריא יצא לחרות, ק"ו ממוכר עבדו לעכו, הרי סוריה עדיפה כי היא כיבוש יחיד ושמיה כיבוש.

יל"ע בשאלתם, שהרי בסוריא היה רק כיבוש יחיד ואילו בעכו היה זה כיבוש רבים וכל

החיסרון בעכו הוא בגלל שלא היה בה גם כיבוש עולי בבל אלא רק כיבוש עולי מצרים, וא"כ כיצד יתכן שסוריא שאף היא לא נכבשה ע"י עולי בבל תהיה עדיפה על עכו? באמת ב"תפארת שמואל" כאן למד שסוריא נכללה בכיבוש עולי בבל.

יסוד ההבדל בין קדושה ראשונה לבין קדושה שנייה

אך ניתן לומר שאף אם לא כבשוה עולי בבל אין זה מעכב בה כיוון שנכבשה ע"י כיבוש יחיד ורק מעכב במקום כיבוש רבים, מדוע?

נקדים ונשאל: מדוע כיבוש עולי בבל לא בטל ואילו כיבוש עולי מצרים בטל? כמו"כ יל"ע איך ניתן להבין בכלל שקדושה ראשונה בטלה הרי קיי"ל קדושת הגוף לא פקעה!

והנה הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פרק ו הלכה טז פסק: "...אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל, וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה היא מקודשת היום...".

ותמה הכס"מ: "איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש ולמה לא נאמר בחזקה ג"כ משנלקחה הארץ מידינו בטלה החזקה, ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא היה שם חזקה אטו מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש וצ"ע".

ועיין ב"אבן האזל" שם בד"ה "אכן נראה באופן אחר" שמבאר שאין כוונת הרמב"ם לחלק בין מעשה כיבוש שקונה למעשה חזקה שקונה, שהרי לא כתב הרמב"ם שעזרא קנה ע"י חזקה אלא ש"קידשה בחזקה שהחזיקו בה", היינו השאלה איננה איך קנו, אלא מה הקדושה שקידשו, קדושה ראשונה שנעשתה ע"י שהארץ שלהם התקדשה בתורת הארץ של ישראל וא"כ כאשר נכבשה מהם כבר "אינה מן ארץ ישראל", אולם עזרא לא קידשה בתורת שהיא הארץ של ישראל שהרי היו תחת מלכות כורש אלא בתורת הארץ שעליה יושבים ישראל ולכן גם אחר החורבן כיוון שנשארו בה מקצת ישראל עדיין נשארה קיימת אותה צורת הקדושה שהתקדשה ואין סיבה שתפסיק.

היינו, השאלה היא מה התוכן שהתקדש וממילא האם צורת הדבר שהתקדש נפסקה או לא, ולא חשוב איך נעשתה אותה הקדושה, בכיבוש עולי בבל צורת א"י שהתקדשה היתה

צורה קלושה עם מעט בנ"י היושבים עליה ללא שלטון וכו' וצורה זו נשארה אף לאחר החורבן לכן לא בטלה, אך קדושה ראשונה צורת א"י שהתקדשה היתה א"י האידיאלית של עולי מצרים כשהיא בשליטת עמ"י וצורה זו פסקה לאחר החורבן.

ועיין בדברי מרן הרב זצ"ל ב"משפט כהן" סימן צו ס"ק ב שמבאר את שיטת הראב"ד שקדושת המקדש היום אינה בכרת והרב מברר שבאמת קדושה שחלה אינה יכולה להתבטל, אולם השאלה היא איזו קדושה החילו בשעה שקידשו ולראב"ד החילו קדושת מקום עם מחיצות וממילא כאשר אין מחיצות לא זה מה שהתקדש אלא זה דבר אחר.

לפי"ז ניתן לומר שכיבוש יחיד ג"כ צורת א"י שקידשו הייתה קלושה (אף ששלטו שם) או מצד שלא היו כל ישראל יחד או שבגלל שנכבשה לפני שכל א"י הייתה כבושה ממילא צורת הדבר הייתה קלושה, וצורה קלושה זו נשארה אף לאחר החורבן, לכן שם הקדושה נותרה אף ללא כיבוש עולי בבל לאחריה ול"צ את כיבוש בבל, משא"כ כיבוש עולי מצרים כנ"ל.

ה. שני איסורי יציאה לחו"ל

שני מיני איסור יציאה

תוספות סיימו בשיטת ר"י ואמרו שמוכר עבדו לעכו יצא לחירות אף במוכר לאותו חצי שהוא מא"י הקדושה, שמכיוון שלא מצויים שם בי"ד ורחוק מהישוב יצא לחירות, אולם אעפ"כ מוכר עבדו מחצי עכו שבא"י לחצי עכו שבחו"ל גם כן יצא לחירות.

רואים מהם שישנם שני איסורי יציאה לחו"ל: איסור יציאה ממקום קדוש לשאינו קדוש ואיסור יציאה ממקום תורה וישיבות למקום שאינו (עין בכתובות דף קיא שכשם שאסור לצאת מא"י לחו"ל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות ופירש רש"י לפי שיש שם ישיבות) לכן מוכר עבדו מחצי עכו שבא"י לחצי עכו שבחו"ל יצא לחרות, כי הוציאו ממקום קדוש לשאינו קדוש, אך מוכר עבדו מא"י לחצי עכו שבא"י ג"כ יצא לחירות אף שלא הוציאו ממקום שאינו קדוש, אולם הוציאו ממקום תורה למקום שאינו מקום תורה.

יציאה זמנית

והנה המהרש"א הקשה על ר"י: אם מוכר עבדו לעכו שבא"י יצא לחירות כי נידון ממש כח"ל לעניין עבדים ולא רק לעניין גיטין, למה אינו כח"ל לעניין איסור יציאה מא"י לחו"ל והיכי מיפטרי רבנן מהדדי שם ותירץ שיש חילוק בין ללכת לשם באקראי כמו שרבנן עשו או בקביעות ומוכר עבדו מוציאו בקביעות.

וי"ל שחילוקו זה יהיה תקף רק ביחס לאיסור היציאה הזו למקום ללא תורה בא"י, שהרי שם יסוד האיסור הוא מחמת ריחוק מהשיבות ומסתבר שאיסור זה קיים רק כשדר בקביעות, אולם לגבי יציאה לחו"ל ממש י"ל שאף באופן ארעי יהיה אסור שהרי יסוד האיסור הוא שיוצא ממקום קדוש למקום שאינו קדוש וכל רגע שהוא מחוץ למקום הקדוש בעייתו.

